

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ МІКРОСИСТЕМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕГОЇЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті досліджується фразеологічні мікросистеми на позначення егоїзму в українській та англійській мовах в зіставному ідеографічному аспекті.

Ключові слова: риси характеру людини, егоїзм, фразеологічна мікросистема, синонімічний ряд, семантична група.

Наука ХХ-ХХІ ст. зорієнтувала дослідження лінгвістики, психології і лінгвокультурології на людину як мовну особистість і як частину живої природи. Тому стають актуальними розвідки, присвячені ідеографічному опису фразеологічних одиниць із антропним компонентом значення, з'ясуванню їхньої структурно-семантичної і концептуальної організації, виявленню засобів образної номінації, з'ясуванню спільних і відмінних мотиваційних моделей, зокрема й національно-культурних особливостей вербалізації в мовах.

Праці, зорієнтовані на суб'єкт пізнання – людину, засвідчили інтерес учених до широкого кола проблем, які розв'язуються на матеріалі генетично споріднених і неспоріднених мов: антропоцентризм фразеологічної семантики (Б.М. Ажнюк, О.В. Забуранна, А.М. Емірова та ін.), взаємодія фразеотвірних компонентів у процесі утворення узагальнено-образної семантики (Б.М. Ажнюк, В.М. Білоноженко, А.М. Емірова та ін.), мовні механізми виникнення емотивності ФО, її зв'язки з іншими компонентами фразеологічного значення (М.В. Гамзюк), національно-культурна специфіка семантики ФО (Б.М. Ажнюк, А.М. Емірова, В.І. Коваль, О.П. Левченко, О.В. Тищенко, В.Д. Ужченко та ін.) тощо.

У вітчизняному мовознавстві теоретичні питання фразеологічної ідеографії детально описані в працях Ю.Ф. Прадіда і стали предметом дослідження в роботах його учнів: Н.Ф. Грозян, Л.Ш. Кубедінової, Л.В. Савченко (Самойлович) та ін. Зверталися до вирішення проблеми такі мовознавці, як О.С. Аксамитов, М. Ф. Алефіренко, М.Т. Демський, А.М. Емірова, В.М. Мокієнко, В.Д. Ужченко та ін. Сучасні досягнення в дослідженні системних зв'язків у фразеології на матеріалі споріднених і неблизькоспоріднених мов констатують виникнення нового напрямку – зіставної фразеологічної ідеографії. Цей напрям дозволяє з'ясувати універсальні закономірності та національно-специфічні розбіжності фразеологічних фондів мов, зумовлених історичними, культурними і національними традиціями.

Високу значущість рис характеру людини зумовлює частотність фіксації у фразеології української, англійської та інших мов, що відзначали дослідники О. Ф. Арсентьева на матеріалі російської та англійської мов [1], М.М. Літвінова, досліджуючи семантичні властивості фразеологічних одиниць зі значенням рис характеру людини на матеріалі німецької мови [3], І.О. Подюков, розглядаючи російські діалектні і розмовно-просторічні фразеологізми, походження яких пов'язується не тільки з обрядами, звичаями, повір'ями, а й з оцінкою фізичних і моральних властивостей людини [4], О.Д. Райхштейн – на матеріалі зіставного аналізу німецької і російської мов [6].

Метою роботи став цілісний ідеографічний опис фразеологічної мікросистеми на позначення егоїзму в українській та англійській мовах у структурно-семантичному й ономазіологічному аспектах.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) охарактеризувати позамовні та внутрішньомовні чинники формування фразеологічних макро- та мікросистем у різних мовах; 2) визначити психологічні засади дослідження розглядової мікросистеми ФО; 3) проаналізувати ідеографічні характеристики семантичних груп ФО "Егоїзм"; 4) простежити деякі фактори, що впливають на наповнення фразеологічної мікросистеми мови.

Зіставлення механізмів непрямой номінації в різних мовах сприяє виявленню тих ідіоетнічних особливостей вербального мислення і сприйняття дійсності мовними колективами, що знаходять своє відображення у фразеологічній картині світу [8, 202].

У дослідженні використано схему ідеографічної класифікації мови, яка запропонована професором Ю.Ф. Прадідом і апробована в роботах його учнів Н.Ф. Грозян, Л.Ш. Кубедінової, О.В. Нікітченка та ін. Ця ідеографічна класифікація має таку структуру: синонімічний ряд → семантична група → семантичне поле → тематична група → тематичне поле → ідеографічна група → ідеографічне поле, де *семантична група* – об'єднання двох або більше синонімічних рядів, зв'язаних між собою спільною семантичною ознакою; *семантичне поле* – дві або більше семантичні групи, об'єднані загальною інтегральною семою; *тематична група* – об'єднання двох

або більше семантичних полів, що називають видові різновиди одного і того ж ряду предметів, явищ довкілля тощо; *тематичне поле* – об'єднання двох або більше тематичних груп, що називають родові різновиди одного й того ж ряду предметів, явищ довкілля тощо; *ідеографічна група* – два або більше тематичних поля; *ідеографічне поле* – дві і більше ідеографічні групи, що характеризують різні сторони Всесвіту: флору, фауну, людину [5, 40].

За цією схемою фразеологічна мікросистема ‘Егоїзм’ є однією з семантичних груп, що утворюють тематичну групу ФО ‘Риси характеру людини в межах концептів *сам-себе / self*’. У свою чергу тематичне поле ФО ‘Риси характеру людини’ складається з трьох тематичних груп: ‘Риси характеру людини за ставленням до справи’, ‘Риси характеру людини в межах концепції *я – інший*’, ‘Риси характеру людини в межах концептів *сам-себе / self*’.

Егоїзм є показовою рисою характеру за оцінкою до себе і актуальний для всієї тематичної групи ФО ‘Риси характеру людини в межах концепту *self / сам – себе*’. Ця риса характеру є суперечливою, оскільки має подвійну природу. З одного боку, дії егоїста спрямовуються лише на себе, на власну вигоду. З іншого боку, поважне, бережливе ставлення до себе набуває навіть позитивного значення, адже людина, яка не поважає, не любить себе, не здатна проїнятися повагою і гідним ставленням до інших. [7, 628].

Фразеологізми мікросистеми на позначення егоїзму характеризують себелюбну, байдужу до інших людину, яка постійно нехтує суспільними інтересами задля особистої користі. Семантичний аналіз ФО свідчить, що ієрархічна структура зіставлених фразеологічних мікросистем має схожі кількісні (7 ФО в українській мові і 12 ФО в англійській) та якісні характеристики. Її складають семантичні групи, утворені безпосередньо із синонімічними рядами із значенням:

а) дбати тільки про себе, про свої інтереси: *боліти (уболівати, переживати, боятися і т. ін.) за свою (власну) шкіру*. – *Хіба ж то чоловік? Він заради вигідної служби з відьмою побратається. – А думаєш, за людей вболіває [чоловік]? За себе! За свою шкіру боліє* (Г. Тютюнник) [ФСУМ, 45]; *жити тільки собою*. – *Що ж, рано пишався ти, циганський син, он чуєш – плаче Ганна. А ти собою тільки жив, собою тільки мариш, в той час, коли товаришів підводить твій товариш* (П. Дорошко) [ФСУМ, 294] і т. ін.; *be a low into (to або unto) oneself* [етим. бібл.* Romans II, 14]. *Gramps has always been a law unto himself. Heaven knows what he'll do* (E.S. Gardner) [АРФС, 439] (*букв.* Гремпе – особа норавлива. Один Бог знає, що він може зробити); *play the hog. He is so plays the hog!* [АРФС, 388] (*букв.* Він такий егоїст!) і т. ін. (4 ФО в українській мові; 6 ФО в англійській мові);

б) надмірно високо цінувати себе: *підносити (піднімати, підіймати і т. ін.) / піднести (підняти, підіймати і т. ін.) до небес кого*. *Через кілька тижнів після перших вистав мене. Як організатора й режисера, згідні були піднести до небес* (С. Васильченко) [ФСУМ, 638]; *співати дифірамби кому, чому*. *А коли Хома надто вже розходився, співаючи дифірамби своїм мінометам, хтось навіть осадив його спокійним жартом* (О. Гончар) [ФСУМ, 843] і т. ін.; *holler down a rain barrel* *рідко*. *I am glad the expression “holler down a rain barrel”, implying boyish, narcissistic delight at hear in one's own words booming back at one, is equally for restful in Russian as in English* (A. Johnson) [АРФС, 66] (*букв.* Я дуже радий, що вислів “слухати самого себе”, який тлумачиться “захоплено слухати себе”, пролунає російською так же виразно, як і англійською); *sing one's own praises. It was one of the most exasperating attributes of Bounderby that he not only sang his own praises but stimulated other men to sing them* (Ch. Dickens) [АРФС, 601] (*букв.* Однією із найбільш дратівливих особливостей Баундербі було те, що він не тільки сам собі співав дифірамби, але й примушував інших співати їх) і т. ін. (3 ФО в українській мові; 6 ФО в англійській мові).

Зіставний аналіз ФО української й англійської мов свідчить про те, що може відбуватися нівеляція негативного оцінного значення. У надмірній любові до себе егоїст не тільки надмірно цінує себе, а й возвеличує перед іншими: *підносити (піднімати, підіймати і т. ін.) / піднести (підняти, підіймати і т. ін.) до небес кого, співати дифірамби кому, чому, sing one's own praises*.

Для кожної людини більшою чи меншою мірою властивий природний інстинкт самозбереження. Про це свідчать українські ФО з компонентом-соматизмом *шкіра (шкура)*, де дієслівні супровідники передають спільне значення здебільшого евфемістично: *боліти (уболівати, переживати, боятися і т. ін.) за свою (власну) шкіру, тремтіти (труситися) за свою (власну) шкіру (за душу, за себе)* тощо.

Отже, у ФО української й англійської мов егоїзм має широкий спектр вираження цієї риси: від переживання за свої інтереси до надмірно високої самооцінки, і ця риса характеру засуджується мораллю обох народів.

Одержані результати характеризується тим, що вперше здійснено комплексний ідеографічну опис семантичних груп ‘Егоїзм’ в українській та англійській мовах з огляду на структуру,

семантику і способи номінації фразеологічних одиниць. Подана методика структурно-семантичного моделювання дозволила виявити зв'язок антропних фразеологічних позначень із мовними концептосферами та аксіологічними універсаліями в українській та англійській мовній картині світу і може застосовуватися для характеристики інших фразеологічних мікросистем мови.

Список використаних джерел

1. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц (На материале фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека в английском и русском языках) / Елена Фридриховна Арсентьева. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1989. – 129 с.
2. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь = English-Russian phraseological dictionary : [ок. 2000 ф. ед. / авт.-сост. А. В. Кунин]. – М.: Русский язык, 1984. – 1456 с. – (Англо-русские словари фразеологические).
3. Літвінова М. М. Семантичні властивості фразеологічних одиниць зі значенням рис характеру людини (на матеріалі німецької мови XIX “ XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Марина Михайлівна Літвінова ; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2004. – 20 с.
4. Подюков И.А. Народная фразеология в зеркале народной культуры.- Иван Алексеевич Подюков. – Пермь : ПГПИ, 1991. – 127 с.
5. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень) / Юрій Федорович Прадід. – К. ; Сімферополь ; 1997. – 252 с.
6. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / Александр Давидович Райхштейн. – М. : Высш. шк., 1980. – 143 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн ; [Сост., авт. комм. и послесл. А. В. Брушлинский, К. Л. Абульханова-Славская]. – СПб. : Питер, 2000. – 720 с. – (Мастера психологии).
8. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология (монография) / Елена Александровна Селиванова. – К. : Издательство украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
9. Фразеологічний словник української мови : в 2-х кн. / [Уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К.: Наукова думка, 1993. – 984 с. – (Словники України).

Summary. In this article are investigated phraseological microsystem on a designation of egoism in the Ukrainian and English languages in comparative ideographic aspect.

Keywords: character traits of a man, egoism, phraseological microsystem, synonymic row, semantic group.

УДК 82 (477) “18” (092)

В.В.Колкутіна

РИСОРДЖИМЕНТАЛЬНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОМАНТИЧНОГО СВІТОБАЧЕННЯ ДМИТРА ДОНЦОВА – ЛІТЕРАТУРНОГО КРИТИКА

У статті вивчається національна ідея як квінтесенція романтичного світогляду Дмитра Донцова-літературного критика. Доводиться, що літературна есеїстика митця просякнута ідеями та романтичними гаслами епохи Рисорджименто як рушія політичного, і водночас духовного об'єднання Італії.

Ключові слова: Національна ідея, романтичні гасла, італійське відродження.

Постановка проблеми. У перші десятиліття ХХ століття становлення української державності відбувалося у складному становищі. Довгий час існування країни під владою інших держав позначився на особливостях культурного та історичного розвитку суспільства. Феномен Д.Донцова перебуває на межі різнопланових сфер суспільного буття й творчої діяльності – історії, літератури, публіцистики, політики передусім тому, що усі ці сфери об'єднує, у проекції до світогляду мислителя, українська ідея. Епоха, в яку він жив та творив, характеризувалася формуванням нового світогляду, серцевиною якого була національна ідея. Мислитель стояв біля